

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvkomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Ei kantaa, vastaamme lapsen oikeuksien näkökulmasta.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

ei kantaa

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

Sosiaaliturvajärjestelmä on nuorten näkökulmasta vaikeasti lähestyttävä ja hahmotettava. Digiratkaisujen ja sosiaaliturvan ”käyttöliittymän” kehityksessä on tarpeen osallistaa säännönmukaisesti nuoria ja ottaa huomioon sosiaaliturvan nuorten kuulemisessa (Nuorten näkemyksiä sosiaaliturvasta ja sen kehittämistä – Lasten ja nuorten kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa 8.12.2022) nousseet näkökulmat.

Lasten, nuorten ja perheiden etuuksien ja palvelujen kokonaisuus on hajallaan eri hallinnonaloilla, joten eri viranomaisten välinen tiedonvaihto ja siihen liittyvät ongelmakohdat ovat keskeisiä kartoittaa ja löytää niihin ratkaisuja etuuksien ja eri palvelujen yhteensovittamiseksi.

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Sosiaaliturvan digitalisaation strategiassa tulee huomioida sähköisen asioinnin erilaiset käyttäjäryhmät. Asioinnin kehittämisessä on osallistettava laajasti eri väestöryhmiä, jotta järjestelmästä ei muodostu kynnystä kaikkein haavoittuvaisimmassa asemassa olevien, kuten vammaisten, lasten ja nuorten sekä erikielisten avun saannille. Digitalisaation keinoja tulee käyttää vaikeasti lähestyttävän sosiaaliturvajärjestelmän saavutettavuuden helpottamiseksi ja ihmisten opastamiseksi avun äärelle.

Kansallisen tietopohjan kehittäminen digitalisaation strategiassa on keskeistä esimerkiksi lapsibudjetoinnin kehittämiseksi ja eri etuuksien ja palvelujen vaikuttavuuden vahvistamiseksi. Sosiaaliturvan sekalainen ikäryhmittely voi asettaa merkittäviä esteitä kansallisen tietopohjan keräämiselle. Sosiaaliturvauudistuksen jatkovalmistelussa on syytä tarkastella kriittisesti eri etuuksissa noudatettujen erilaisten ikäryhmittelyjen tarpeellisuutta. Suosittelemme, että lapsia koskevat etuudet lähtökohtaisesti noudattaisivat lapsen oikeuksien sopimuksessa määriteltyä 18-vuoden ikärajaa.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7) 3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

Nuorten osatyökykyisten kohdalla on keskeistä tukea olemassa olevaa työkykyä ja sen vahvistumista. Osallistuminen työelämään omien kykyjen ja voimavarojen rajoissa on keskeistä osallisuuden kannalta. Työkyvyn arvioinnin ei nuoren ihmisen kohdalla tule johtaa tilanteeseen, jossa työkyvyn arviointi johtaa nuoren mahdollisuuksien ja potentiaalin hylkäämiseen ja passivoitumiseen. Vammaisten tai osatyökykyisten nuorten kannalta työn ja sosiaaliturvan sujuva ja joustava yhdistäminen on erityisen tärkeää. Voimavarojen ja työkyvyn vaihtelu on otettava huomioon etuusjärjestelmässä, eikä sitä tule mitoittaa minimin tai maksimin mukaan, vaan mahdollistettava joustot.

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

ei kantaa

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

ei kantaa

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9) 4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

ei kantaa

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12) 5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

Etuusjärjestelmästä tarkemmin kohdissa 5.2. ja 5.3. Etuusjärjestelmän lisäksi tarvitaan palvelujärjestelmää, erityisesti oppilas- ja opiskelijahuollon riittäviä palveluita. Oppivelvollisuuden laajennus toi toisen asteen koulutuksen piiriin runsaasti tuen tarpeessa olevia nuoria. Amisbarometrin 2022 mukaan 38 % ammatillisen koulutuksen opiskelijoista on todettu

oppimisvaikeus tai oppimiseen vaikuttava sairaus tai vamma. Osuus on kasvanut edellisistä vuosista. On hyvä, että nuoret on nyt tavoitettu kattavasti toisen asteen opintojen piiriin. Mutta vain 15 % ammatillista perustutkintoa suorittavista sai erityistä tukea vuonna 2020. Nuorten opiskelun ja osaamisen tukeminen tarvitsee sekä etuus- että palvelujärjestelmää.

Perheen toimeentulotukiasiakkuus ennakoi usealla kriteerillä nuoren ikätovereitaan suurempaa syrjäytymisriskiä. On keskeistä tarkastella toimeentulotuen ongelmankohtia nuoren elämänvaiheessa. Toimeentulotukea saavan perheen nuorella on esimerkiksi oltava oikeus hankkia työkokemusta ja lisärahaa esimerkiksi kesä- tai kausitöiden avulla ilman, että perheen tukea leikataan.

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Opintotukijärjestelmä on yhteiskunnan keskeisimpiä välineitä ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisemiseen. Jokaisen Suomessa asuvan tasavertainen mahdollisuus hankkia omaa kapasiteettiaan vastaava koulutustaso on myös keskeinen yhdenvertaisuuskysymys. Perheellistymisen ei tule olla esteenä opiskelulle. Tällä hetkellä perheellisten opiskelijoiden opintotuki on matala ja toimeentuloa on tulorajojen vuoksi vaikea vahvistaa työnteolla. Perheellistyneiden henkilöiden koulutustason nostaminen on tehty haastavaksi. Tämä merkitsee varhain perheellistyneiden suurempaa työttömyys- ja köyhyysriskiä pitkälle tulevaisuuteen sekä kasvanutta riskiä pitkäaikaiseen toimeentulotukiasiakkuuteen. Järjestelmä, joka ei mahdollista opiskelun, perheen ja työn yhdistämistä, ylläpitää lapsiperheköyhyyttä.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Opintotuen tulee mahdollistaa täysipainoinen opiskelu sekä tutustuminen työelämään opintojen aikana. Opintorahan ja tulorajojen tulee siis olla riittävän korkeat, jotta nämä mahdollistuvat.

Opintotuen nykyinen velkapainotteisuus on ongelmallinen yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Osa pankeista ei myönnä opintolainaa, mikäli nuorella on maksuhäiriömerkintä. Järjestelmä mahdollistaa myös maksuhäiriömerkinnän hyödyntämisen, jotta opintoihin ei tarvitse ottaa lainaa, vaan opiskelija voi hakea sen sijasta toimeentulotukea. Järjestelmä myös opettaa ottamaan velkaa päivittäisten kulutusmenojen kattamiseen, mikä ei kuulu kestävään taloudenhoitoon. Opintojen jälkeinen työllistyminen voi olla epävarmaa, mikäli nuorella on esimerkiksi sairauksia tai rajoituksia. Opintotuen velkapainotteisuus voi nostaa kynnystä hakeutua opintoihin, mikäli luottamus omaan työllistymiseen ei ole vahva, ja näin vahvistaa syrjäytymisriskiä jo syrjäytymisvaarassa oleville nuorille.

Opintotukijärjestelmä tulee yhteensovittaa lapsilisäjärjestelmän ja asumistukijärjestelmän kanssa kokonaisuudeksi, joka tosiasiallisesti mahdollistaa myös alle 17-vuotiaan asumisen muualla kuin vanhempiensa kanssa toiseen asteen opintojen aikana.

Uudistuksessa on kiinnitettävä huomiota opiskelun, työn ja perheen sujuvaan yhdistämiseen, josta tarkemmin kohdassa 5.2.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

Lapsilisän tehtävänä on tasata lapsista syntyviä kuluja lapsiperheiden ja lapsettomien talouksien välillä. Universaalit palvelut ja etuudet kuuluvat pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan ytimeen. Lapsiperheiden universaaleista etuuksista tärkein on lapsilisä, jota ei ole kohdeltu hyvin viime vuosikymmeninä. Jotta lapsilisissä saavutettaisiin vuoden 1994 reaalitaso, niitä tulisi SOSTE:n selvityksen mukaan korottaa 47–68 prosenttia 2020 tasosta. Lapsilisien jälkijättöisyyden vuoksi köyhyys on kasvanut myös niissä perheissä, joissa vanhempi tai vanhemmat käyvät töissä. Universaalina lapsilisän vahvuus lapsiperheköyhyyden torjumisessa on siinä, että se kattaa lapsista syntyviä kuluja heikentämättä lasten vanhempien työnteon kannattavuutta. Vanhempien työssäkäynnillä taas on monia lapsiperheköyhyyttä vähentäviä vaikutuksia - niin taloudellisia kuin osallisuutta tukevia. Lapsiperheköyhyys koettelee erityisesti yksinhuoltajaperheitä, monilapsisia perheitä ja perheitä, joissa on pieniä lapsia. Universaalina etuutena lapsilisään tarvitaan kipeästi tasokorotus. Mikäli sitä ei ole mahdollista tehdä kerralla kaikille lapsilisää saaville, on perusteltua käynnistää lapsilisän korotus yksinhuoltakorotuksen nostamisesta ja 0–2-vuotiaista lapsista. Pikkulapsivaiheeseen kohdistettu korotus voi madaltaa kynnystä lapsitoiveen toteuttamiseen ja se vähentää lapsiperheköyhyyttä lapsen kehitykselle erityisen tärkeässä ikävaiheessa. Lapsilisien universaalisuuteen sen sijaan ei pidä kajota, sillä nämä toimenpiteet tuottavat aina väliinputoajia.

Kannatamme lapsilisän maksamista 17-vuotiaalle ja pidämme lapsilisäkäytäntöä ikärajan suhteen vanhentuneena etenkin laajennetun oppivelvollisuuden toteutumisen jälkeen. 17-vuotiaan ei oleteta siirtyvän vielä työelämään, vaan jatkavan opintoja. Lapsilisää on esitetty korjattavaksi tältä osin jo lukuisissa eri selvityksissä hyvin perusteiden. Lisäperusteena esitämme seuraavaa: Perheiden toimeentulo-ongelmien kasvulla on Itä-Suomen alueella viivalta -tutkimusten mukaan yhteys lastensuojelun asiakkuuksien kasvuun. Lapsilisän katkeaminen kesken nuoruusvuosien voi omalta osaltaan lisätä perheiden sisäisiä ristiriitoja ja kasvattaa lastensuojelun tarvetta. Ennen kaikkea teini-ikäisten sijoittaminen kodin ulkopuolelle on kasvanut voimakkaasti. Myös oikeutta lastensuojelun jälkihuoltoon tulee tarkastella tästä näkökulmasta ja antaa tuki itsenäistyvän nuoren tuen tarpeen mukaan, ei kodin ulkopuolelle sijoittamisen perusteella.

Emme kannata lapsilisän muuttamista verotettavaksi tuloksi. Itä-Suomen alueen lapsilisäselvityksen mukaan lapsilisien verotus lisäisi yksin asuvan vanhemman lasten köyhyyttä eikä vähentäisi lapsiperheköyhyyttä merkittävästi.

Sisaruskorotuksen poistolle on sekä puoltavia että torjuvia perusteluja. Sisaruskorotusten poisto olisi perusteltua johtuen vaihtelevista perhetilanteista sekä erityisesti vuoroasumiseen liittyvistä tulkintavaikeuksista. Nykyinen lapsilisän porrastus perustuu taloudessa asuvien lasten lukumäärään ja lapsikohtaisen tuen suuruus lasten ikäjärjestykseen taloudessa. Juuri näitä ei ole yksinkertaista määrittellä vuoroasumistilanteissa, mikäli erillään asuvien vanhempien asuinkumppaneilla on lapsia. Sisaruskorotusten säilyttämistä puoltaa, että monilapsiset perheet ovat yksinhuoltajaperheiden ohella köyhyysriskissä. Mikäli sisaruskorotuksen poistoon päädytään, on samalla pidettävä huoli, ettei monilapsisten perheiden taloudellinen tilanne heikkene. Köyhyysriski koskettaa näissä perhetyypeissä myös työssäkäyvien vanhempien perheitä muun muassa korkeiden asumiskulujen vuoksi. Sisaruskorotuksen poistolle tarvittaisiin korvaava tukijärjestelmä, jolla heikennys korvattaisiin monilapsisille perheille. Tukijärjestelmän olisi oltava sellainen, ettei se lisää työssäkäyvien

vanhempien perheiden köyhyyttä, aja monilapsisia perheitä toimeentulotuen varaan ja heikennä työnteon kannattavuutta monilapsisten perheiden vanhemmilta.

Toinen vaihtoehto on säilyttää sisaruskorotukset ja etsiä vuoroasumisen kysymyksiin ratkaisuja edelleen mahdollisuudesta jakaa lapsilisä erillään asuvien vanhempien kesken, jolloin kotitalouskohtainen tarkastelu puolitettaisiin. Toinen vanhempi voisi esimerkiksi saada samasta lapsesta puolikasta lapsilisää 1. lapsen mukaisesti ja toinen 3. lapsen mukaisesti, mikäli toisessa taloudessa asuu enemmän lapsia. Tämä vaihtoehto kaipaisi simulointia ja tarkempaa tarkastelua.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsia koskevissa päätöksissä on harkittava ensisijaisesti lapsen etu. Lapsen edun priorisointi tuottaa myös valintoja, jotka tukevat perheiden tulevaisuuden uskoa ja uskallusta tavoitella haluamaansa lapsilukua. Tätä periaatetta tulee noudattaa lastenhoidon tukien uudistamisessa ja varmistaa, että lainvalmistelussa on työryhmätasolla huolehtimassa lapsen edun näkökulmasta lapsi- ja perhejärjestöjen edustus.

Vaihtelevat perhetilanteet ja monimuotoiset perheet vaativat lastenhoidon tukijärjestelmältä joustavuutta. On keskeistä, että lastenhoidon tukien uudistuksella ei heikennetä yhdenkään lapsiperheen asemaa. Yhteiskunnan tulee vahvistaa perheiden luottamusta tulevaisuuteen ja omaan pärjäämiseensä.

Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa yhdessä muiden lapsi- ja perhejärjestöjen kanssa ansiosidonnaisen vanhempainpäivärahan keston pidentämistä pohjoismaisen 6+6+6-mallin mukaisesti. Perhevapaat ja perhevapaaetuudet ovat tärkeä osa lapsiperheiden hyvinvointia. Suomessa vanhempien työllisyysaste on korkea ja vanhemmat ovat meillä muita maita useammin kokopäivätyössä. Perhevapaiden keskeinen tehtävä on vastata lasten ja perheiden erilaisiin tarpeisiin sekä luoda edellytykset lapsen ja vanhemman turvallisen kiintymyssuhteen rakentumiselle lapsen ja vanhemman yhdessä viettämän ajan kautta. Joustot vapaiden käyttämisessä helpottavat perheiden arkea ja mahdollistavat työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen. Viime hallituskaudella toteutettu perhevapaaudistus tuo joitakin parannuksia perheiden arkeen. Se lisäsi vanhempainvapaiden käytön joustavuutta ja pidensi toisen vanhemman käytettävissä olevaa vanhempainrahakautta lyhentämättä toisen kautta. Perhevapaaudistusta on kuitenkin jatkettava mahdollisimman pian, sillä perhevapaiden korvaustaso jää edelleen vertailumaita heikommaksi ja vapaiden kesto lyhyeksi. Vanhempainpäivärahojen taso on Suomessa alhainen niin minimitasolla kuin ansiosidonnaisen osalta. Esimerkiksi Virossa ja Norjassa on 100 % korvaustaso vanhempainpäivärahoissa. Vanhempainpäivärahan vähimmäismäärä tulee nostaa vähintään takuueläkkeen tasolle ja ansiosidonnaisen vanhempainpäivärahan korvaustaso 90 %:iin vähintään 12 kuukauden ajaksi. Kotihoidon tuki tulee säilyttää ja tehdä siihen korotus ensimmäisten 6 kk osalta.

Joustavan hoitorahan käytön laajentaminen on myös tarpeen sekä tilapäisen hoitovapaan ikärajan korjaaminen. Oikeus joustavaan hoitorahaan tulee laajentaa kaikille alle kouluikäisten lasten vanhemmille sekä perusopetuksen ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaiden vanhemmille. Sairaana lapsen hoitamiseksi tarkoitetun tilapäisen hoitovapaan ikäraja tulee nostaa nykyisestä 10 vuodesta 12 vuoteen.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

Toimeentulotuessa huomioidaan vastuu lasten elatuksesta ja tuki määräytyy elatusvastuun mukaan. Perusturvan piiriin kuuluvista useista etuuksista elatusvastuun huomioiminen sen sijaan puuttuu tai toteutuu heikosti, mikä johtaa tilanteeseen, että lasten lukumäärän kasvaessa toimeentulotuen varaan siirtyminen on yhä todennäköisempää.

Työttömyysturvassa on lapsikorotus, jonka suuruus yhdestä lapsesta on 7,01 €, kahdesta lapsesta yhteensä 10,29 € ja kolmesta tai useammasta lapsesta yhteensä 13,26 € päivää kohden, eli noin 90–150 € kuukaudessa lasta kohden. Toimeentulotuen perusosaa maksetaan lasta kohden 327,51–421,88 euroa kuukaudessa riippuen lapsimäärästä ja lasten iästä. Vanhempainpäivärahoista ja sairaspäivärahasta lapsikorotus puuttuu kokonaan.

Vanhempien elatusvastuun tukeminen ja lapsiperheiden toimeentulotukiasiakkuuksien vähentäminen vaativat lapsimäärän huomioimista perusturvaetuuksissa. On myös keskeistä, että lapsilisän ostovoiman jälkeenjääneisyys korjataan vaiheittain etenevän suunnitelman mukaisesti. Nyt korkean inflaation aikana lapsilisän ostovoima heikkenee ennätystahtia, sillä etuutta ei ole sidottu indeksiin. On myös mahdollista, että vanhempien elatusvastuu huomioidaan yhden etuuden, eli lapsilisän riittävän tason kautta, erillisten tukien lapsikorotusten sijasta.

Vanhempien elatusvastuu tulee huomioida myös lääkekorvausten maksukatossa siten, että lapsen ei katsota huolehtivan omista lääkekuluistaan. Taloudellisesti kohtuuttomia tilanteita voi syntyä, mikäli perheessä useampi lapsi tai sekä lapsi että vanhempi sairastuu tai he tarvitsevat pitkäaikaista lääkehoitoa. Lääkehoidossa ja sairaanhoitoon liittyvissä matkakuluissa on henkilökohtainen maksukatto myös lapsilla, eli kunkin lapsen odotetaan vastaavan omista lääke- ja matkakuluistaan. Sairaalakuluissa toisen vanhemman ja kaikkien perheen lasten kulut lasketaan yhteen, jolloin maksukatto on kohtuullisempi. Yhdessä nämä erilliset maksukatot sekä vuosikymmeniä jäljessä laahaava maksutaso muodostavat sairastavan lapsiperheen näkökulmasta taloudellisesti erittäin raskaan kokonaisuuden, joka verottaa perheen voimavaroja entisestään. Lapsen tai vanhemman sairastumisesta aiheutuvaa taloudellista taakkaa on kohtuullistettava ja otettava maksukatoissa huomioon huollettavien määrä suhteessa tulonsaajiin.

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämisessä? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Nuorille toteutetussa sosiaaliturvauudistuksen kuulemisessa nuorten vastauksista nousi vahvana ajatus, että elatusvelvollisuus yhdessä asuvien nuorten henkilöiden kesken nähdään vieraana ja vaikeasti ymmärrettävänä ja hyväksyttävänä asiana. Nuoret eivät kyselyn perusteella jaa ajatusta toinen toisensa elatusvelvollisuudesta. Sosiaaliturvan jatkovalmistelussa on tarpeen paneutua aiempaa tarkemmin nuorten ihmisten ja opiskelijoiden sosiaaliturvan kokonaisuuteen sekä tarkastella elatusvelvollisuuden mielekkyyttä, eli ruokakuntaan kuulumisen rajauksia nuorten ihmisten asumisratkaisujen yhteydessä.

Toisin sanoen keskeistä on selvittää vaihtoehtoja tukea nuoria moninaisissa asumistilanteissa niin opintojen aikana kuin muissa elämäntilanteissa.

Lisäksi keskeistä on selvittää vuoroasuvien lasten perheiden asumisen tukemisen mahdollisuudet ja niitä linjaavat periaatteet. Lapsen tulisi voida kuulua kummankin vanhempansa ruokakuntaan. Lapsen tuomat kulut voitaisiin huomioida jakamalla tuki molempien ruokakuntien kesken lapsen asumisen mukaisesti.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämisessä?

On tarpeen tarkastella perhe-etuuksien tason vaikutusta toimeentulotukiasiakkuuksiin. Perusturvan tulee olla vähimmäisturvaa korkeammalla tasolla. Perheen putoaminen toimeentulotuen varaan voi heikentää perheen osallisuutta yhteiskunnasta hyvin pitkäkestoisesti. Itlan Samalta viivalta - tutkimusten tulosten mukaan toimeentulotuen saaminen on yhteydessä muun muassa lastensuojelun asiakkuuksiin sekä lasten heikompaan terveydelliseen tilaan. Toimeentulotuelta työllistyminen on kannustin- ja byrokraloukun vuoksi haastavaa. Tästä syystä perusturvaetuuksien tulee olla sellaisella tasolla, että perheellistyminen ei aiheuta toimeentulotuen asiakkuuksia. Tarkastelussa tulee huomioida myös monilapsisuuden sekä yksinhuoltajuuden vaikutukset. Toimeentulotuessa huomioidaan huollettavien lasten lukumäärä, kun taas monissa muissa yhteyksissä se jätetään huomiotta (verotus, vanhempainpäiväraha). Sosiaaliturvauudistuksen jatkovalmistelussa olisi hyvä löytää yhtenäinen logiikka, miten elatusvelvollisuus otetaan huomioon lainsäädännössä.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Tarvitaan lisää tietoa pitkäaikaisen toimeentulotukiasiakkuuden taustatekijöistä. Mietinnössä mainittu toimenpide on kannatettava: ”Toteutetaan toimeentulotuen ja perusturvan keskinäisyyden ja pitkäaikaisen toimeentulotuen saannin taustatekijöiden arviointitutkimus mahdollisten uudistamiskohteiden löytämiseksi.” Keskeistä on mietinnössä käsitelty palvelupolkujen korjaaminen.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessaA) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokraloukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva

huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Perusturvaetuuksien yhtenäistämässä on ratkaistava lapsen sosiaaliturvan määräytyminen monimuotoisissa perhetilanteissa. Onko yhden tuen mallissa lapsi vai hänen huoltajansa tuen saajana? Perheen/ruokakunnan käsitteen määrittely on haastavaa.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Ensimmäisenä tulee edistää toimenpiteitä 11, 13 ja 14. Esitetyt toimenpiteet auttavat löytämään keinoja 1) ylisukupolvisen syrjäytymisen sekä 2) lapsiperheköyhyyden torjumiseen. Näiden kahden ennalta ehkäisemisen ja vähentämisen tulee olla sosiaaliturvauudistuksen keskeisenä tavoitteena ja sekä kriteereinä, joilla uudistuksen onnistumista mitataan.

11. Koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille, kuitenkin huomioiden yksilön lähtökohdat ja toimeentulon turvan tarve. On ongelmallista, jos etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet aiheuttavat koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä. Tehdään selvitys nuorten sosiaaliturvasta (etuudet ja palvelut). Selvitys sisältää kansainvälisen tarkastelun. Selvityksen tuloksia hyödynnetään sosiaaliturvan pidemmän aikavälin uudistustyössä

13. Lapsilisäjärjestelmän kehittäminen. Perustetaan työryhmä lapsilisän uudistamiseksi. Työryhmä selvittää sisaruskorotuksia sekä mahdollisuutta ikäkohtaisen portaikon käyttöönottoon ja lapsilisän maksamiseen 18 ikävuoteen saakka huomioiden samalla vaikutukset opintotukijärjestelmään niin, etteivät muutokset heikennä alle 18-vuotiaiden lasten opiskelumahdollisuuksia. Selvitetään lapsilisän jakamista kahdelle vanhemmalle. Pohditaan erilaisten korotusten roolia ja tuen tasoa lapsilisäjärjestelmässä (yksinhuoltajakorotus, sisaruskorotus), huomioiden pienituloisten lapsiperheiden tilanteet ja tuen tarve vrt. ehdotus 14

14. Lapsiköyhyyseriskin ehkäiseminen ja vähentäminen. Teetetään selvitys, jossa kartoitetaan etuusjärjestelmän toimivuutta pienituloisten ja köyhyyseriskissä olevien lapsiperheiden näkökulmasta. Tarkoituksena on selvittää, miten etuusjärjestelmä yhdessä palvelujärjestelmän kanssa ehkäisee lapsiköyhyyseriskiä lisäävien tekijöiden aktualisoitumista köyhyydeksi sekä lievittää tai poistaa köyhyyttä. Selvityksessä tarkastellaan eri etuuksien lapsikorotuksia ja niiden roolia lapsiperheiden toimeentulon ja lapsen elatuksen turvaamisessa. Lisäksi tarkastellaan elatusvastuiden jakautumista sekä elatusavusta sopimiseen, päättämiseen ja toimeenpanoon luodun järjestelmän toimivuutta. Selvitetään, mitä eri etuuksia tarvitaan ehkäisemään ja vähentämään pienituloisuutta lapsen kahden kodin tilanteissa huomioiden myös vanhempien elatuskyky sekä asumistukea koskevat sosiaaliturvakomitean ehdotukset.

14. Julkisen talouden kestävyys**14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?**

Sosiaaliturvan uudistamisella tulee tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ennen kaikkea siten, että 1) se vahvistaa lapsiperheiden uskoa tulevaisuuteen ja rohkaisee perheitä tavoittelemaan toivomaansa lapsilukua sekä 2) vahvistamalla lasten ja nuorten osallisuutta ja sen myötä koulutustasoa, tulevaisuuden työllisyyttä ja hyvinvointia. Sosiaaliturvauudistuksella voidaan tavoitella syntyvyyden kasvua ja torjua ylisukupolvista syrjäytymistä, jotka molemmat ovat keskeisiä keinoja kuroa kestävyysvajetta umpeen pitkällä aikavälillä. Sosiaaliturvauudistuksessa tulee välttää toimenpiteitä, jotka heikentävät julkisen talouden kestävyttä pitkällä aikavälillä mutta helpottavat sitä tilapäisesti.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle**15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?**

Esitetyistä linjauksista keskeisin on viimesijaisen sosiaaliturvan (nykyisin toimeentulotuen) asema sosiaaliturvajärjestelmässä. Sosiaaliturvakomitea on ottanut jatkotyöskentelyn lähtökohdaksi yhden perusturvaetuuden mallin, mutta tämä malli koskee sosiaaliturvan perustoimeentulon (Perustuslain 19 § 2 momentti) osuutta vähimmäisturvan (Perustuslain 19 § 1 momentti) jäädessä erilliseksi etuudeksi. Kuitenkin nykyisellään sosiaaliturvan kriittisimpiä kysymyksiä on yhä suuremman joukon ajautumisessa pitkäaikaisesti toimeentulotuen varaan sekä toimeentulotuen varassa elävien vaikeus päästä työelämään. Tässä asetelmassa piilee myös lapsiperheköyhyyden tiivis ydin. Perheen eläminen toimeentulotuen varassa heijastuu monella tapaa lapsen osallisuuden kokemuksiin. Tutkimuksissa on löydetty yhteydet muun muassa terveyseroihin, harrastamattomuuteen, lastensuojelun asiakkuuteen ja koulumenetykseen.

Toinen keskeinen kokonaisuus lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta on asumistuen kehittäminen.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

Komitean välimietinnössä toimeentulotukijärjestelmän haasteita on jo ansiokkaasti avattu, etenkin etuus- ja palvelujärjestelmän yhteensovittamisen kipukohtien osalta, mutta ei vielä riittävästi. Lastensuojelun Keskusliitto korostaa perustoimeentuloetuuksien ensisijaisuutta ja riittävän korkeaa tasoa suhteessa viimesijaiseen sosiaaliturvaan. Kun lapsiperheiden etuuksille taataan riittävä taso, se ennaltaehkäisee ylisukupolvista syrjäytymistä ja ajautumista pitkäaikaisesti toimeentulotuen varaan. Perhe-etuuksien ja työn yhteensovittaminen on huomattavasti yksinkertaisempaa ja sujuvampaa kuin siirtyminen toimeentulotuelta työelämään. Lisäksi toimeentulotuen ja opiskelijoiden sosiaaliturvan välistä suhdetta tulee kehittää siten, että sosiaaliturvajärjestelmä kannustaa opintojen pariin. Tässä tarkastelussa on otettava huomioon myös lasten vanhemmat, jotka opiskelevat tai ovat tutkintoa vailla. Tutkinnon suorittamisen tulee olla taloudellisesti mahdollista myös pienten lasten vanhemmille.

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Sosiaaliturva koskettaa ihmisen perus- ja ihmisoikeuksia. Tämä näkökulma on syytä ottaa huolellisesti huomioon kaikissa sosiaaliturvan uudistushankkeissa. Ihmisoikeusnäkökulma ja lapsia koskevat päätökset tulee arvioida jo valmisteluvaiheessa lapsen edun näkökulmasta. Tätä näkökulmaa varmistamaan lapsi- ja perhejärjestöjen edustus on keskeistä lainvalmistelussa jo työryhmävaiheessa. Lapsivaikutusten arviointi on keskeinen työkalu lapsen edun ensisijaisuuden varmistamisessa.

Falk Sonja
Lastensuojelun Keskusliitto